

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

I Yazı

Ağsunqur Bəy

Qasıməddövlə Əbusəid Ağsunqur Bəy bin Erturqan (XI əsr-1094, Hələb) Böyük Səlcuq İmperiyası (1037-1157) sərkərdəsi və Hələb valisidi. Qasıməddövlə Ağsunqur Bəy bin Erturqan Hələb valisi olmuşdu.1087-ci ildə özünü Sultan elan etdi. Ağsunqur Bəy bin Erturqan Oğuzların Avşar boyuna mənsub Erturqan Bəyin oğludur. Sultan Məlikşahın (1072-1092) ölümü ilə Borküyarıqla Tutuşun müharibəsində Ağsunqur bəy özünün Avşar boyu ilə Borküyarıqlı yanına keçir və bir savaşa Tutuş tərəfindən öldürülür. Ağsunqur Bəyin ölümündən sonra İraq Səlcuqlu Sultanı Mahmud 1127-ci ildə Mosul Atabəylərinin qurucusu olacaq Zəngini Ağsunqur Bəy bin Erturqanın oğlunu Mosul valisi təyin edir. Bu təyin edilmədən sonra ona İmadəddin ləqəbini verir. "Zəngi" bir güclü Avşar haskimiyəti qurur və Hələbi ələ keçirir.

Oğuz Türklərində Altın Çağ Zəngilər Dövlətinin qurucusu I İmadəddin Zəngi (1127-1146)

Suriyanın şimalı və İraqın şimalında Türkman bölgəsində yaranan Dünya tarixinə keçən dövlət Zəngilər dövlətidir. Səlibçilər və Səlib dövlətləri ilə apardığı savaşılarla öz adını yaddaşlara əbədi yazdırmışdı. Avropalılar İmadəddin Zəngini həmçinin Zəngi, Zəngü, Zəngi və Zəngi kimi də adlandırırlar. O, Oğuz Türklərindən Avşar boyundan olan atabəy idi və Mosul, Hələb, Həma və Edessa qraflığını (Mesopotomiya) idarə etmişdir. Zəngilər sülaləsi adını məhz ondan almışdır.

İmadəddin Zənginin atası Qasıməddövlə Əbusəid Ağsunqur bin Erturqandı

İmadəddin Zəngi uşaq ikən atası Qasıməddövlə Ağsunqur Bəy bin Erturqan öldürülmüşdür. Ağsunqur I Məlikşah tərəfindən Hələb valisi təyin olunmasına baxmayaraq, 1094-cü ildə xəyanətə görə edam olunub. Atası edam olunan zaman İmadəddin təxminən 10 yaşında idi və bu hadisədən sonra o, Mosul valisi Kürbuğa tərəfindən böyüdülmüşdür. 1128-ci ildə Dəməşqin (Şam) atabəyi olan Tuğtəkinin ölümündən sonra zəifləyən Suriya Türkmanları üçün yenidən Səlib yürüşləri təhlükə yaratmağa başladı. İmadəddin Zəngi 1127-ci ildə Mosul və 1128-ci ildə Hələbin atabəyi oldu, iki şəhəri öz hakimiyyəti altında birləşdirdi və ona və ona rəsmi olaraq Böyük Səlcuq Sultanı II Mahmud tərəfindən bir torpaqları idarə etmək üçün səlahiyyət verildi. Zəngi gənc sultanı rəqibi Abbasi Xəlifə əl-Müştərişə qarşı dəstəkləmişdi.

1130-cu ildə İmadəddin xaç yürüşlərinə qarşı Dəməşqdən olan Tacülmülk Börü ilə müttəfiq oldu, lakin bu, Zəngi tərəfindən

yalnız hakimiyyət gücünü artırmaq üçün edilmiş bir strategiya idi. O, Börünün oğlunu əsir götürmüş və Həmanı almışdı. Zəngi eyni zamanda müttəfiqi tərəfindən ələ keçirilmiş qubernatoru olduğu Hümsü geri qaytarmaq üçün mühasirəyə aldı, lakin tuta bilmədi və daha sonra Börünün oğlu və Dəməşqdən olan digər məbusların 50.000 dinar qarşılığında girovdan azad edildiyi şəhər olan Mosula qayıtdı. 1127-ci ildə Mosul-Hələb Atabəyliyi yarandı. İmadəddin Zənginin atası Ağsunqur da Məlikşahın Mosul və Hələb valisi idi. 1131-ci ildə Zəngi Börüyə şərt qoydu ki, əgər Abbasi Xəlifə əl-Müştərişdi xilas etmək üçün Dəməşqə qaçan İraqdakı əl-Hillə əmiri Dubais ibn Sədəqəni ona təhvil versə, 50.000 di-

sab edilən İsmayıl Zəngidən kömək istədi. Sülhü bərpa etmək üçün İsmayıl şəhəri Zəngiyə təslim etmək istədi. İsmayılın həm ailəsi, həm də müşavirləri bunu istəmədilər və daha sonra o, şəhərin Zənginin əlinə keçməsinin qarşısını almaq istəyən anası Zümrüd tərəfindən öldürüldü. İsmayılın yerinə hakimiyyətə qardaşı Şihabəddin Mahmud gəldi.

Zəngi bu dövrdə hadisələrin gedişinə görə ruhdan düşmədi və yenə də ələ keçirmək niyyəti ilə Dəməşqə gəldi. Mühasirə bir müddət Zənginin heç bir uğuru olmadan davam etdi. Beləliklə, bir bərişiq əldə edildi və Şihabəddinin qardaşı Bəhrəm şah girov olaraq verildi. Eyni zamanda mühasirə xəbəri həm xəlifəyə, həm də Bağdada çatdı və Zənginin Dəməşqdən çıxması və İraqda hakimiyyəti ələ alması barədə əmr ilə bir elçi göndərildi. Elçi

olan Qüds ordusunu meydan müharibəsində sürətlə darımağa etdi. Yerusəlim kralı Fulk təslim olmağa razı oldu və ona mərhəmət göstərilərək sağ qalan qoşunları ilə qaçmağa icazə verildi. Dəməşqə qarşı yeni hərbi əməliyyatların uğursuz olduğunu başa düşən Zəngi Bizans İmperatoru II İoann Komninin göndərdiyi ordu ilə Hələbdə savaşamaq üçün tez bir zamanda Şihabəddinlə barışdı. İmperator isə bu dövrdə Antioxya Knyazlığını (1098-1268) hakimiyyəti altına almış, Edessa qraflığı (1098-1150) hökmdarı II Yoskelin və Antioxya hökmdarı Raymund ilə müttəfiqlik yaratdı. Birləşmiş Bizans-Səlibçilər təhlükəsi ilə qarşılaşan Zəngi qüvvələrini səfərbər etdi və həmçinin digər müsəlman liderlərindən də kömək istədi. 1138-ci ilin aprelində Bizans İmperatoru Səlib dövlətləri-

Sələhəddinin atası Nəcməddin Əyyubiyyə verdi. Zəngi Dəməşqin mühasirəsini tərk etdikdən sonra Cəmaləddin ağır xəstəlikdən öldü və onun yerinə oğlu Müjirəddin gəldi, Müjirəddin isə yenə də hökmdarın əsas köməkçisi olaraq qaldı.

Müjirəddin Zəngiyə qarşı qarşılıqlı müdafiə üçün Yerusəlim ilə yeni sülh müqaviləsi imzaladı. Müjirəddin və Səlibçilər 1140-cü ildə Banyası mühasirəyə almaq üçün bir araya gəldikdə Zəngi bir daha Dəməşq mühasirəyə aldı, ancaq tezliklə tərk etdi. Səlibçilər, Dəməşq və Zəngi arasında növbəti bir neçə il ərzində heç bir güclü qarşıdurma olmadı, ancaq Zəngi bu vaxt Şimala yürüş etdi. Bu vaxt o, Aşili və ermənilərə mənsub Hizanı ələ keçirdi. 1144-cü ildə Zəngi ən zəif və ən az lətinləşmiş Səlibçi dövlət olan Edessanı mühasirəyə aldı və

Oğuz türklərində altın çağ Zəngilər dövləti

dörd aylıq mühasirədən sonra 24 dekabr 1144-cü ildə ələ keçirdi. Daha sonra Urfanı zəbt edərək Edessa qraflığını aradan qaldırdı. Edessa qraflığından sonra Zəngi qısa zamanda Cizrə, Nisaybin, Sincar və Harranı aldı. Bu hadisə ikinci Səlib yürüşünə səbəb olmuşdur və sonradan müsəlman səhnaməçiləri bunu Səlib yürüşü dövlətlərinə qarşı cihadın başlanğıcı kimi qeyd etmişlər.

Zəngi 1145-ci ildə Dəməşqə ələ keçirmək cəhdlərini davam etdirdi, lakin 1146-cı ilin 14 sentyabrında atabəy sərxoş olarkən onun qədəhindən içki içdiyi üçün əslən Frank olan Yarankaş adlı bir qulu ölümlə təhdid edildiyinə hörə həmin qul tərəfindən öldürülmüşdü. Onu xələfləri Mosulda I Seyfəddin Qazi, Hələbdə isə Nurəddin Mahmud Zəngi olmuşdur. Səlibçi əfsanələrinə görə Zənginin anası avstriyalı İda

İmadəddin Zəngi uşaq ikən atası Qasıməddövlə Ağsunqur Bəy bin Erturqan öldürülmüşdür. Ağsunqur I Məlikşah tərəfindən Hələb valisi təyin olunmasına baxmayaraq, 1094-cü ildə xəyanətə görə edam olunub. Atası edam olunan zaman İmadəddin təxminən 10 yaşında idi və bu hadisədən sonra o, Mosul valisi Kürbuğa tərəfindən böyüdülmüşdür. 1128-ci ildə Dəməşqin (Şam) atabəyi olan Tuğtəkinin ölümündən sonra zəifləyən Suriya Türkmanları üçün yenidən Səlib yürüşləri təhlükə yaratmağa başladı...

rədd edildi, amma buna baxmayaraq Zəngi Şihabəddinlə bərişiq şərtlərinə görə mühasirədən imtina etdi. Hələbə geri dönərkən Zəngi Hüms şəhərini mühasirəyə aldı və buna cavab olaraq Şihabəddin şəhərin kömək çağırışına cavab verdi və Müjirəddin Unuru şəhəri idarə etmək üçün göndərdi.

Avropamn birləşmiş orduları Səlibçilər və Bizansla savaşı

1137-ci ildə I İmadəddin Zəngi yenidən Hümsü mühasirəyə aldı, lakin Müjirəddin şəhəri uğurla müdafiə etdi. Buna cavab olaraq Dəməşq şəhəri Yerusəlim Krallığı (Birinci Səlib yürüşü iştirakçılarının 1099-cu ildə Qüdsü işğal etdikdən sonra yaratdıqları dövlət) ilə müttəfiq oldu. I İmadəddin Zəngi yürüş edərək Səlibçilərin Baarindəki qalasını mühasirəyə aldı və tezliklə özünün ordusundan dəfərlə çox

nin birləşmiş qoşunları Şayzari mühasirəyə aldı, lakin bir ay sonra Zənginin ordusu tərəfindən bu nəhəng birləşmiş ordu məğlub edilib geri qaytarıldı.

1138-ci ilin mayında Zəngi Dəməşqə razılığa gəldi. O, oğlu İsmayılı öldürən Zümrüdlə evləndi və Hümsü cəhiz olaraq qəbul etdi. 1139-cu ilin iyulunda Zümrüdlən sağ qalmış tek oğlu Şihabəddin öldürüldü və Zəngi Dəməşqə ələ keçirmək üçün şəhərə yürüş etdi. Dəməşqlilər Şihabəddinin xələfi olan Cəmaləddinin köməkçisi Müjirəddin Unur ətrafında birləşdi və Zəngiyə qarşı Yerusəlim Krallığı (1099-1291) ilə müttəfiqlik sazişi bağladılar. Zəngi Cəmaləddinin əvvəlki mülkü olan Bəlbəki də mühasirəyə almışdı və buranın müdafiəsinə də, həmçinin Müjirəddin cavabdeh idi. Zəngi təhlükəsiz keçid vədi qarşılığında geri çəkildi, amma bu onun əsas istəyi deyildi. O, ərazini Bəlbəki müavinini-

(Avstriya hökmdarı III Leopoldun anası) idi və guya 1101-ci ildəki Səlib yürüşü zamanı tutulmuş, hərəmxanaya salınmışdı. İda 1101-ci ildə 46 yaşında idi, Zəngi 1085-ci ildə anadan olub və atası isə 1094-cü ildə vəfat edib ki, bu da fərziyyənin ağla batmayan olmadığını göstərir.

Zəngi öz dövrünün bütün müsəlman səhnamələrinə görə cəsarətli, yüksək liderlik qabiliyyətinə malik çox bacarıqlı döyüşçü idi.

1187-ci ildə Yerusəlimdə Sələhəddinin etdiyindən fərqli olaraq Zəngi Bəlbəkədəki Səlibçi işğalından azad edərək əsirliklərini qorumaq barədə verdiyi vədə əməl etmədi. İbn əl-Ədim deyir ki; "Zəngi qala əhlinə çoxlu vədlər vermiş və Qurana and içmişdi. Halbuki qaladan insanlar endikdən sonra o, xəyanət etdi hökmdarın işərisini soydurdu və qalanlarını isə asmağı əmr etdi.

(ardı var)